

เป้าหมายของการดำเนินคดีอาญา คือ การค้นหาความจริงให้ได้สมบูรณ์ที่สุดและเกิดความเป็นธรรมมากที่สุด โดยเฉพาะผู้ต้องหาและจำเลยจะต้องได้รับความคุ้มครองและหลักประกันว่าจะได้รับการพิจารณาคดีที่รวดเร็วและเป็นธรรม รวมถึงได้รับโอกาสในการต่อสู้คดีที่เท่าเทียมกับฝ่ายโจทก์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพนักงานอัยการ

ในระบกฎหมาย Common Law เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ การพิจารณาคดีจะมีลักษณะของการต่อสู้แข่งขัน คู่ความมีฐานะในการต่อสู้คดีเท่าเทียมกัน แต่จำเลยมักจะตกอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่ารัฐเสมอ เนื่องจากไม่มีโอกาสได้ล่วงรู้และตรวจสอบความ ถูกต้องแท้จริงของพยานหลักฐาน ที่ฝ่ายพนักงานอัยการนำเสนอศาล และมักเป็นเหตุให้จำเลยถูกจำคุกทางพยานหลักฐานเสมอ ด้วยเหตุนี้ ระบบกฎหมาย Common Law จึงได้มีการนำหลักการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานมาใช้ในคดีอาญา เพื่อเปิดโอกาสให้จำเลยได้ล่วงรู้พยานหลักฐานได้ล่วงหน้า และมีเวลาในการเตรียมตัวต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้หลักการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญา ยังเป็นกระบวนการในการกลั่นกรองพยานหลักฐานที่ฟุ่มเฟือยให้ออกจากคดี เพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปอย่างรวดเร็วด้วย

ส่วนระบบ Civil Law เช่น ประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนี การพิจารณาคดีเป็นไปในรูปแบบของการค้นหาความจริงโดยศาล ศาลจะมีบทบาทและส่วนร่วมในการสืบพยานและตรวจสอบพยานหลักฐานตั้งแต่เริ่มคดี รวมถึงการกำหนดให้คู่ความสามารถตรวจสอบสำนวนคดีได้ตลอดเวลา ดังนั้น ระบบกฎหมาย Civil Law คู่ความและศาลจึงสามารถล่วงรู้พยานหลักฐานที่คู่ความจะนำเสนอเข้าสู่ศาลโดยวิธีการตรวจสอบสำนวนคดี ระบบนี้จึงเป็นการบังคับโดยกระบวนการให้ต้องมีการเปิดเผยพยานหลักฐานในตัวเอง

สำหรับประเทศไทย แต่เดิมการพิจารณาคดีอาญามีได้มีมาตรการบังคับให้คู่ความต้องเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยาน การที่จำเลยในคดีอาญาจะมีโอกาสล่วงรู้แนวทางพยานของฝ่ายโจทก์ได้ โดยการอนุโลมบทบัญญัติเรื่องการยื่นบัญชีระบุพยานในคดีแพ่งมาใช้ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้บัญญัติให้การพิจารณาคดีอาญาต้องเป็นไปอย่างรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญจึงได้มีการนำหลักการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานมาใช้ในคดีอาญา โดยบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ.2548 มาตรา 173/1 และ มาตรา 173/2 วรรคแรก

จากการศึกษาพบว่า การเปิดเผยพยานหลักฐานหรือการตรวจสอบพยานหลักฐานในคดีอาญาของไทยกำหนดให้เป็นดุลพินิจของศาล กฎหมายมิได้บังคับเด็ดขาดให้ต้องมีการเปิดเผยพยานหลักฐานในทุกคดี ดังนั้น คดีที่ศาลใช้ดุลพินิจไม่ให้ทำการเปิดเผยพยานหลักฐาน กระบวนพิจารณาคดีอาญาคดีนั้นต้องกลับไปอนุโลมเรื่องการยื่นบัญชีระบุพยานในคดีแพ่งมาใช้เช่นเดิม และในทางปฏิบัติศาลมักไม่ใช้ดุลพินิจให้มีการเปิดเผยพยานหลักฐาน ซึ่งลักษณะนี้อาจทำให้กระบวนการเปิดเผยหรือการตรวจสอบพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญาตามที่บัญญัติในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเสียเปล่าได้

ดังนั้น จึงควรมีการกำหนดแนวทางหรือประเภทคดีที่ต้องทำการเปิดเผยพยานหลักฐานโดยชัดเจน เพื่อจำเลยในคดีอาญาจะได้มีโอกาสล่วงรู้และตรวจสอบความถูกต้องแท้จริงของพยานหลักฐานอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อเพิ่มโอกาสและความเป็นธรรมในการต่อสู้คดีของจำเลยต่อไป